

Clifford Cobb – Ted Halstead – Jonathan Rowe

Ha a GDP felmegy, miért megy Amerika lefelé?

Miért van szükségünk a fejlődés új mutatóira, miért nem rendelkezünk ezekkel, és hogyan változtatnák meg a társadalmi és politikai helyzetképet*

A legutóbbi amerikai választások forгатagában a politikai hírmagyarázókat meg-hökkentette egy makacs tény. A gazdaság ragyogóan működött, legalábbis a szokásos mutatók szerint: a termelékenység és foglalkoztatottság nőtt, az inflációt féken tartották. A *World Economic Forum* Svájcban kinyilvánította, hogy a Japán dominancia éveit után az Egyesült Államok visszaszerezte pozícióját, mint a világ legversenyképesebb gazdasá-ga.

A Clinton adminisztráció reménykedve várt, de a tapsorkán nem jött be. A szava-zók nem érezték jobban magukat, noha a közgazdászok azt mondták, hogy kellene. A közgazdászok értelmezése szerinti gazdaság fellendült, de azok az emberek, akikből a társadalom áll – vagy legalábbis legnagyobb részük – nem így érezték. Bill Clinton elnök ténylegesen kiküldte gazdasági tanácsadóit a nép közé, hogy rábeszéljék az amerikaiakat: a tapasztalatuk helytelen és a mutatóknak van igazuk.

Az a furcsa rés aközött, amit a közgazdászok mérni választanak és amit az ameri-kaiak megtapasztalnak, a kampányidőszak hivatalos rejtélyévé vált. *1994 paradoxona: boris választók ragyogó időben* – írta a *New York Times* az első oldalán. *Fellendülés, de kiknek a számára?* – hozta a *Time* a címlapján. Az újságírók azonban soha nem jutnak el az alapvető kérdésig, nevezetesen, hogy a hivatalos mutatók egyszerűen rosszak és rossz irányba vezetnek a nemzetet.

A probléma azonban sokkal mélyebb annál, mint hogy a gazdaság egyszerűen „kétrétegű” – azaz hogy prosperitás van fenn, miközben hanyatlás középen és lenn –, amely oly sok figyelmet kapott. Éppen magát a prosperitás meghatározását érinti. A XIX. századi író, John *Ruskin* talaló szavaival egy gazdaság egyaránt előállít „javakat” és „bajokat”, ugyanakkor azonban a jólét hagyományos mutatói a kettőt egybemossák. Le-hetséges-e, hogy miközben a hajó lassan süllyed a bajok tengerében, a felső réteg kiemel-kedik a fedélzeten, és a gazdasági fejlődés országos mutatói nemigen adnak magyaráza-tot erre a tényre?

Számos tünetre figyelhetünk fel: az emberek hosszabb ideig dolgoznak kevesebb bérért. A középosztály lecsúszik, miközben a gazdagok teljes gözzel törnek előre. A bü-nőzés, az erőszak nő, egyre több család bomlik fel. A *Business Week/Harris* közvéle-mény-kutatás márciusban azt az egyáltalán nem meglepő hírt közölte, hogy a lakosság 70 százaléka borúsnak látja a jövőt. Mintha egy modern New York-i gimnázium pályáva-lasztási tanácsadója szólna, a Clinton-adminisztráció azt mondta, hogy az amerikaiak egyszerűen a csodálatos új gazdasághoz való alkalmazkodástól szoronganak. Hasonló hangnemből szól Alan *Greenspan*, a Jegybank Igazgatóságának elnöke is, aki a múlt év februárjában azt mondta egy San Franciscóban tartott üzleti összejövetelen, hogy „láthatólag megmagyarázhatatlan a népesség rendkívül mélyen gyökerező rossz előérze-te a gazdasági kilátásokról”.

* A tanulmány a *The Atlantic Monthly* 1995. októberi számában jelent meg, *If the GDP is Up, Why is America Down?* címmel.

Clifford Cobb politológus, a *Responsive Schools, Renewed Communities* (1992) (Fogékony iskolák, megújult közösségek) munkatársa, valamint a *Redefining Progress* (A fejlődés újrafogalmazása), egy San Francisco-i nonprofit társadalom-politikai szervezet kutatási igazgatója.

Ted Halstead a *Redefining Progress* alapítója és ügyvezető igazgatója.

Jonathan Rowe a *The Washington Monthly* szerkesztője és a *The Christian Science Monitor* szerzői gár-dájának tagja. Társ szerzője *Edgar Cahn*-nal a *Time Dollars* (Idődollárok) című könyvnek. *Rowe* a *Redefining Progress* program-igazgatója.

Azok a buta emberek! De nem lehetséges-e, hogy az ország gazdasági szakértői élnek egy olyan statisztikai Potemkin-faluban, amely elrejtí elölük az amerikaiak által ténylegesen megtapasztalt valóságot? Nem érkezett-e el az ideje annak, hogy bizonyos alapvető kérdéseket tegyünk fel azokkal a mutatókkal kapcsolatban, amelyekre a szakértői vélemények épülnek és azokról az előfeltevésekről, amelyekben ezek a mutatók alapulnak? A gazdasági mutatók a legjelentősebb visszajelzések az országos politika vezetésére számára. Ezek határozzák meg azokat a gazdasági problémákat, amelyekkel a politikai szféra foglalkozni fog. Ha a gazdasági fejlődés nemzetgazdasági mutatói elavultak, akkor folyamatosan kiszolgáltattak bennünket olyan politikáknak, amelyek nem lehetnek sikeresek – ugyanis nem az igazi problémákra irányulnak.

Manapság a két politikai párt felfogása az eszközök tekintetében valamennyire különbözik ugyan egymástól, de egyik sem vitatja, hogy az országos politika végső célja a nagy mérőszám, a bruttó hazai termék állandó növelése. Egyik sem vonja kétségbe, hogy a növekvő GDP gyógyír a nemzet bajaira; úgy vélik: ha az amerikaiak a növekvő GDP ellenére is nyugtalanok, akkor még nagyobb GDP-növekedésre van szükség.

Ez nyilvánvalóvá vált a választások utáni hónapokban, mivel a média folytatta a fölfelé tartó gazdaságról és a lecsúszó emberekről szóló történeteket, de soha nem sikerült eljutniuk a döntő kérdéshez: mit jelent egyáltalán a „felfelé”? A *Business Week* júliusi, *A bérkorlátozás* című címlap-sztorija sokkal közelebb járt az igazsághoz, mint bármikor. A cikk figyelemre méltó kételyt mutatott a hagyományos bölcsességgel szemben. A magazin szerkesztősége azonban gyorsan visszavonulót fűjt. Miért nem boldogulnak jobban a dolgozók a vállalati nyereség és a „gazdaság” növekedése ellenére? Mert „Amerika nem növekszik elég gyorsan” – mondták.

Márpedig a GDP és különböző változatai – a növekedési ráta, az expanzió, a fellendülés – váltak a nemzet gazdasági jelentéseinek és vitáinak kulcsszavaivá. A szó szoros értelmében nem gondolkodhatunk nélkülük a gazdaságról. Ugyanakkor ezek az elnevezések egyre inkább olyan elvont fogalmi torlaszokká váltak, amelyek elválasztanak bennünket a gazdasági realitásoktól. Semmit nem mondanak arról, hogy ténylegesen mi történik.

A GDP egyszerűen a piaci tevékenység és a pénztulajdon változásának nyers mércéje. Semmiféle különbséget nem tesz a kívánatos és nemkívánatos dolgok és események, vagy a költségek és a hozamok között. Mindennek tetejébe a valóságnak csak azt a részét veszi figyelembe, amelyet a közgazdászok arra méltónak tartanak: a pénzügyi tranzakciókban szereplő részt. A háztartásban és az önkéntes szektorokban teljesített döntő gazdasági funkciókat egyáltalán nem veszik számításba. Ennek eredményeként a GDP nemcsak elleplezi a társadalmi struktúrák zavarait és a természeti környezet meghibásodását, amelyekről a gazdaság és az élet maga is végső soron függ, hanem ami még rosszabb, ezeket a zavarokat gazdasági nyereségként tünteti föl.

Ugyanakkor a politikusaink, a média és a gazdasági hírmagyarazók kötelelességszerűen folytatják a GDP számainak nagy jelentőségű dologként való szétkürtölését. A GDP-t alkotó számok pontosságát illetően felmerülnek ugyan kételyek, és esetenként némi toldozás-foldozás is előfordul. Alig több azonban különleges csemegénél az, ha a nagy statisztikai összegzés előfeltevéseit vetik fel. Hogy őszinte meggyőződésből vagy vaskalapos szakmai és pénzügyi érdekből teszik-e – nem tudni, de tény, hogy a politikusok, a közgazdászok és a többiek nem nagyon akarnak mindezen változtatni.

Sürgős szükség van azonban a fejlődés új mutatóira, amelyek a ténylegesen létező gazdasághoz szorosan kapcsolódnak. A *Redefining Progress* (a Fejlődés Újrafogalmazása) elnevezésű új szervezet tagjaiként arra törekszünk, hogy széles körű nyilvános vitákat folytassunk a gazdasági fejlődés értelmezésével és az ennek eléréséhez legalkalmasabb eszközökkel kapcsolatban. Mindezek érdekében kifejlesztettünk egy új mutatót, egyrészt

azért, hogy világossá tegyük: ez megvalósítható, másrészt hogy vizsgálható legyen, milyen is egy ilyen mutató. Ez az új mérőszám a gazdaságpolitikának és előfeltévéseinek újragondolására készített. Határozottan azt sugallja, hogy nem a választópolgárok azok, akik nincsenek kapcsolatban a valósággal.

A gazdasági (hibás) mérési módok rövid története

GDP oly hosszú ideje a gazdaságpolitika próbaköve, hogy a legtöbb amerikai valószínűleg egyfajta egyetemes normának tekinti. (1991-ben váltott át a kormányzat a régi GNP-ről a GDP-re, melynek indokait a későbbiek során világitjuk meg.) Valójában a GDP történelmi termék, egy másik korszak maradványa. A Nagy Gazdasági Válság és a második világháború kihívásainak szülötte, amikor a nemzet a maitól nagyon különböző gazdasági realitásokkal szembesült. A történelem során a gazdasági mérési módok mindig a korszak körülményeiből és hiedelmeiből nőttek ki. Ahogy a nyugati gazdaságok a mezőgazdaságból az iparon át a pénzügyi és szolgáltató gazdaságokba mentek át, úgy a mérési módok is általában ennek megfelelően fejlődtek. Századunkban azonban, és különösen a háború óta, a fejlődési folyamat vontatott mozgással lassult. A piacgazdaság továbbra is gyökeres változásokat szült. Különösképpen egyre mélyebben hatolt be a család, a közösségek és a természeti környezet terrénumába, amelyek egykor hatókörén kívül estek. Noha a változások felgyorsultak, a gazdaság állapotának és fejlődésének mérése megtorpant.

A nyugati világban a nemzetgazdasági elszámolások első becslése Thomas Petty 1665-ös munkája volt Angliában. Petty meglehetősen széles kört fogott át, megpróbálta felmérni a nemzet adózási kapacitását. Franciaországban azonban szűkebb nézőpont alakult ki. Az uralkodó gazdasági elmélet a fiziokratáké volt, akik azt vallották, hogy a nemzet gazdagodásának igazi forrása a mezőgazdaság. Nem meglepő tehát, hogy gazdasági méréseik központjában a mezőgazdasági termelés állott. A nézőpontok azonban még Franciaországban is nagy változatosságot mutattak. Angliában, az iparosodottabb országban, Adam Smith a nemzet vagyonosodásának átfogóbb elméletét fogalmazta meg, és ez felelőre az ipar teljes körét is.

Smith számos fontos megállapításából azonban az egyik elkerülte lelkes követőinek figyelmét, nevezetesen az, hogy Smith kizárta vizsgálódásai köréből azokat a területeket, amelyeket ma vendéglátó és szolgáltató gazdaságoknak nevezünk, beleértve az államigazgatást és a jogszolgáltatást is. Az ilyen funkciók vagy hasznosak vagy nem, mondotta. De végső soron „semmilyen értékkel nem rendelkező nem termelő tevékenységek”, mert nem hoznak létre fizikai terméket. Ez a nézet bizonyonnyal vitatható, de Smith felvetett egy döntő kérdést, amely olyannyira eltűnt a gazdasági gondolkodásból. Van-e különbség a pusztá pénzbeli tranzakciók és a nemzet jólétéhez való valódi hozzájárulás között?

A tizenkilencedik század végére Anglia gazdasági súlypontja jelentősen eltolódott a gyártástól a kereskedelem és a pénzügyek irányába. Ebben az új gazdaságban Smith nézetei a nemzet gazdagságáról kezdtek szűkké válni. Alfred Marshall, aki világosan megfogalmazta a ma neoklasszikusnak nevezett közgazdaságtant, kijelentette, hogy a hasznosság, s nem pedig a fizikai megtestesülés a termelés és a gazdagság igazi normája. Az ügyvédi díjak, az ügynöki megbízások, az elvont kereskedelem-gazdaság valamennyi ügírata lényegében nem különbözik a burgonyazsákoktól vagy a vasrakománytól. Egy dolog gazdasági jelentősége nem annak minőségében, hanem egyszerűen piaci árában van.

A nemzetgazdasági elszámolásoknak az ár legkisebb közös nevezőjével való összekapcsolása jelentős következményekkel járt. Azt jelentette, hogy a kereskedelem min-

den egysége feltételezés szerint hozzájárul a nemzeti jóléthez, csupán annak a ténynek alapján és olyan mértékig, hogy előállították és megvásárolták. Ugyanakkor azt is jelentette, hogy csak azok a tranzakciók számíthatók a nemzeti számbavételbe, amelyek pénzszelvények. Ez az irányzat figyelmen kívül hagyott két nagy területet: egyrészt a család és a közösség funkcióit, másrészt a természeti környezetet. Mindkettő döntő jelentőségű a gazdasági jólét szempontjából. Mivel azonban az általuk nyújtott szolgáltatások az árrendszeren kívül esnek, ezért nemzeti elszámolásunk számára láthatatlanok.

Egykor érthető volt ez a kihagyás. Adam Smith idejében az életnek az a része, amit „piacnak” hívunk, a fizikai és társadalmi térek nagyon kis részét képezte. Akkoriban úgy tűnt, hogy a természeti környezet erőforrásai végtelenek, és az ipari hulladékok elnyelése tekintetében végtelen a kapacitása. Úgy látszott, hogy a társadalmi rendszer oly erősen kötődik a múlthoz, hogy nem gondolták: a növekvő piac ettől elszakíthatja.

Századunkban azonban ezek a feltevések egyre tarthatatlanabbakká váltak. Nem véletlen, hogy a természeti környezet és a társadalmi rendszer az utóbbi évtizedekben erősen lepusztult, ugyanis pontosan ezeket területeket zárták ki a tizennyolcadik és tizenkilencedik századi feltevések a nemzeti jólét számbavételéből, mégpedig mind a kapitalista, mind pedig a szocialista gazdaságokban. Ez a lepusztulás a gazdaságpolitikák megfogalmazásaiban nagyrészt láthatatlan maradt, mert a fejlődés mérésére szolgáló mutatók ezt nem veszi figyelembe, és ennek eredményeként az országos politikai vonalvezetés még inkább rontott a helyzeten. De miként kerültek a nemzeti elszámolások egy letűnt korszak feltevéseinek csapdájába? A megértés érdekében hasznos lesz megvizsgálunk azt a kort, amelyben a nemzetgazdasági elszámolások jelenlegi formáját kialakították.

1931-ben kormányzati és magánszakértők egy csoportját hívták meg kongresszusi meghallgatásra, hogy választ adjanak a gazdasággal kapcsolatos alapvető kérdésekre. Kiderült, hogy nem tudtak: a legfrissebb adatok csak 1929-re vonatkoztak, és azok is hiányosak voltak. 1932-ben, a Hoover-adminisztráció utolsó évében, a szenátus a Kereskedelmi Minisztériumot kérte fel, hogy készítsen átfogó becslést a nemzeti jövedelemről. Nem sokkal ezután a Minisztérium egy Simon *Kuznets* nevű fiatal közgazdászt bízott meg, hogy fejlessze ki a nemzeti elszámolások egységes rendszerét. Ez lett a prototípusa annak, amit ma GDP-nek nevezünk.

A harmincas évek múltán újfajta gazdaságpolitikai gondolkodásmód vert gyökeret a New Deal néhány híve között. Felfogásukban a szövetségi kormány szerepe nem az ipar koordinálása, vagy az ipari monopóliumok létrejöttének megakadályozása, ahogy a New Deal kezdetben tette. A kormányzatnak sokkal inkább egyfajta pénzügyi karburátor szerepét kell ellátnia, hogy a vásárlóerő gazdag keveréke áramoljék a motorba, ha szükséges még deficit árán is.

Ezt az elméletet, persze, általában John Maynard *Keynes*-nek tulajdonítják, de a gyakorlatban számos New Deal-es már korábban is ösztönösen ehhez közelített. Mivel a Keynes-i vezetés inkább a pénzforgalommal operált, mintsem bürokratikus programokkal, ezért ehhez új nemzetgazdasági elszámolásra volt szükség. A Nobel-díjas Robert *Solow* (MIT) *Kuznets* munkáját a Keynes-i „fiziológia” „anatómiájának” nevezte.

A kettő formálisan is összetalálkozott a második világháború alatt, és a GNP vált a nemzet gazdaságpolitikájának elsődleges mutatójává. Nehéz lenne túlbecsülni a GNP-nek háborúban betöltött tervezési szerepét. Keynes maga mindkét világháború alatt központi szerepet játszott a Brit Kincstárban. A második világháború kezdetén társszerzője volt a híres tanulmánynak *The National Income and Expenditure of the United Kingdom, and How to Pay for the War* (Az Egyesült Királyság nemzeti jövedelme és kiadásai, és hogyan finanszírozzuk a háborút) címmel, amely a mai GDP elméleti alapjainak nagy részét szolgáltatotta.

Az Egyesült Államokban a Manhattan Terv ugyan nagyobb hírnévre tett szert, de mint szakmai teljesítmény, a GNP kifejlesztése sem volt kevésbé fontos. Az elszámolások lehetővé tették az ország számára a kihasználatlan kapacitások feltárását, és így messze meghaladták azokat a termelési szinteket, amelyeket a hagyományos megítélés egyáltalán lehetségesnek tartott. Nagy meglepetésükre az amerikai kutatók a háború után megtudták, hogy Hitler sokkal alacsonyabb termelési célokat tűzött ki, főként rafinált nemzetgazdasági elszámolások hiányában.

A háború megnyeréséhez való hozzájárulásuk okán a keynesianusok elbizakodottakká váltak. A Nagy Válság szelleme még mindig kísértett az Egyesült Államokban, de ezek a közgazdászok úgy gondolták, hogy megtalálták a gazdasági mennyország kulcsait, és megfelelő fiskális irányítással, s a GNP részletes ismeretének birtokában úrrá tudnak lenni a rettegett „gazdasági ciklusokon”, és vég nélküli prosperitást tudnak biztosítani. Amikor John Kenneth Galbraith a *Fortune* magazin szerkesztői közé lépett, első munkájában vezérfontalat készített Amerika gazdaságának háború utáni állapotba vezetésére. A tanulmány a GNP elszámolások szerinti konkrét elképzelésekre épült. „Az egyik jó okunk arra, hogy a háború után prosperitást várjunk, az a tény, hogy meg tudjuk határozni ennek konkrét jellemzőit” – írta a tanulmányban. „Ezért köszönetet mondhatunk a kevés figyelmet kapott, de az U.S. jelenlegi teljesítménye statisztikai számbavételi mutatóinak látványos tökéletesítéséért.”

Az 1946-os *Employment Act* (Foglalkoztatási Törvény) a GNP-t és az általa megtestesített elméletet hivatalos irányelvvé tette. Megalakították a *Gazdasági Tanácsadók Tanácsát* (Council of Economic Advisers), mint a „gazdasági vezetés főpapjainak testületét”, ahogy ezt Allan J. Lichtman, az American University történelemprofesszora írta, és a GNP lett a katekizmusuk. A termelési szenvedély, amely kihúzta az országot a Nagy Válságból és átségitette a háborún, most a béke modelljévé is vált.

Eme fejlemények határozták meg a gazdaságpolitika útját és a gazdaságról szóló híradásokat a következő ötven évben. A helyzet több szempontból is ironikus. Ha furcsának találjuk, hogy a liberális demokraták a háborús gazdaság elveit állandó kormányzati sablonná tették, úgy az sem kevésbé furcsa, hogy a republikánusok lelkesen elfogadják a jólét olyan mérését, amelyik alapjában a központi állami tervezés eszköze.

Mindennek számos olyan következménye lett, amit kevesen láttak tisztán annak idején. Az egyik szerint a közgazdászok váltak az amerikai társadalompolitika megfoghatóbbá és leibbebbé tehetővé. A háború előtt a közgazdászokat nem idézték az újságokban, hivatva néhány hivatalos megnyilatkozásukat. Most azonban kikérik véleményüket, és ezeket kanonizált igazságként idézik. Ráadásul az eme közgazdászokat erősen támogató Demokrata Párt a technokrata felső vezetés híve lett, akikről az emberekért való munkálkodást lehetett feltételezni, ámbar ez meghaladta látókörüket.

A legnagyobb kihívás azonban abban volt, hogy kik is „az emberek”. Mivel a keynesianusok a fogyasztásban látták a prosperitás hajtóerejét, ezért Washington a társadalmat is ilyen kategóriákban kezdte nézni és kezelni. Nem voltak többé farmerek, munkások, üzletemberek, vagyis termelők, hanem csak fogyasztók, akiknek ünnepélyes nemzeti kötelessége a költsékezés, nehogy visszatérjen a rettegett Nagy Válság. Fiataljaink korábban a háborúba masíroztak, most meg az országot teljesen behálózó bevásárlóközpontokba.

Ebben a légkörben a GNP, a politika mércéje és eszköze, gyorsan a politika végcéljává vált. A GNP által kizárt nemzeti társadalmi kohéziót és a természeti környezetet adottnak tekintették. A General Electric Színház vendéglátója, Ronald Reagan, minden héten kijelentette a nemzetnek: „legfontosabb termékünk a fejlődés”. Mivel a termékek fejlődésnek minősültek, ezért a GNP növekedése ugyancsak fejlődés.

A GDP ma: hogyan lesz a lentből fent

Ha egy város rendőrfőnöke ma kijelentené, hogy a város közterületein a „tevékenység” 15 százalékkal növekedett, az embereket ez nem elégítené ki, még kevésbé az újságírókat. Követelnék a részletes adatokat. Pontosan mi növekedett? A faültetések vagy a betörések száma? A társadalmi munka vagy az utcai rablótámadások? A jószomszédi szolgáltatások vagy a gépkocsik feltörése? A tevékenység mennyisége önmagában semmit nem mond arról, hogy az élet a köztereken rosszabb avagy jobb lett-e. A gazdaságban is hasonló a helyzet. A „kevesebb” vagy a „több” nagyon keveset jelent, ha nem tudjuk, miről van szó. Úgyanakkor a GDP kollektív bódulatában ritkán tesznek fel ilyen alapvető kérdéseket.

Önmagában a GDP nagyon kevésről informál. Egyszerűen az anyagi és nem anyagi tevékenységek körében egy országban meghatározott időszak – rendszerint egy év – alatt létrehozott termékek és szolgáltatások végső felhasználásra került összessége, pénzben kifejezve. Nem tesz különbséget költségek és hasznok, produktív és destruktív vagy fenntartható és fenntarthatatlan tevékenységek között. Az ország hogylétének központi fokmérője úgy működik, mint egy olyan számológép, amelyik csak összead, de kivonni nem tud. Minden piaci eseményt az emberek javára szolgáló nyereségként kezel, miközben mindent figyelmen kívül hagy, ami a monetarizált csere világán kívül történik, tekintet nélkül annak jóléti fontosságára.

A GDP különös normája szerint az ország gazdasági hőse az a halálos rákbeteg, aki éppen egy költséges válópert folytat. Kedvező esemény egy földrengés vagy hurrikán. Ennek legkívánatosabb helyszíne egy többmilliárd dolláros befektetési alap székhelye. Mindezek hozzáadódnak a GDP-hez, mert pénzcserével járnak. Mintha egy vállalat olyan könyvelést folytatna, melyben minden „tranzakciót” összeadnak, anélkül hogy különbséget tennének bevételek és kiadások, vagy aktívák és passzívák között.

A GDP fonáksága valójában a társadalom minden részét érinti. 1993-ban William J. Bennett, Reagan oktatásügyi minisztere tanulmányt tett közzé a társadalmi hanyatlásról. „A legfontosabb kulturális mutatók indexe” (*The Index of Leading Cultural Indicators*) címmel látta el, szándékos ellenpontjaként a Kereskedelmi Minisztérium hasonló elnevezésű rendszeres gazdasági jelentésének. Célja az volt, hogy részletesen megvilágítsa a továbbra is folytatódó társadalmi leépülést, noha az ország gazdasági mutatói emelkednek.

Bennetnek a bűnözésre, a válásokra, a tömegmédiához való mániákus kötődésre és a többire vonatkozó kíméletlen leltárából az a furcsa tény türemkedik ki, hogy ezek többsége ténylegesen növeli a GDP-t. A növekedés szinonimája a ‘társadalmi hanyatlás’ lehet. A válások például tekintélyes összeggel növelik – az ügyvédi számlák, a második háztartás szükségessége, a gyerekek szállítása, a nevelési tanácsadás igénybevétele stb. – révén. Egyedül a válóperes ügyvédek évente néhány milliárd dollárral, de valószínűleg jóval többel járulnak hozzá a növekedéshez. A válások az ingatlan üzletágat is jelentősen fellendítik. „Sajnos a válások teszik ki üzletágunk jelentős részét. Eszerint el kell adni egy lakást, és néha kettőt kell vásárolni”, mondotta egy ingatlanügynök Chicago elővárosában a *Chicago Tribune*-nek. Hasonlóképpen a bűnözés több mint évi 65 milliárdos bevételt jelent a virágzó bűnmegelőzési és biztonsági iparnak. Egyedül a Club elnevezésű autózár mintegy 100 millió dollárral növeli évente a GDP-t, nem számítva a riasztókat. Még az olyan borzalmas esemény is, mint az Oklahoma City-ben történt robbantás, a GDP furcsa számbavételi rendszere szerint gazdaságilag kedvezőnek minősül. „Az elemzők azt várják, hogy a bűncselekmények elhárítására szolgáló eszközöket gyártó cégek részvényeinek árfolyama a következő néhány hónapban emelkedni fog – írta a *Wall*

Street Journal röviddel a robbantás után –, mivel a biztonság előtérbe kerülése a szerződésszám növekedésében csapódik le.”

Bennett dermesztő adatokat idéz, miszerint a tizenévesek átlagosan napi három órát töltenek tévénéssel, és körülbelül öt percet az apjukkal való beszélgetéssel. Ugyanakkor a szülőkkel való beszélgetés semmit nem ad a GDP-hez, viszont az MTV elősegíti, hogy lelkes GDP-növelő fogyasztókká váljanak. Még a leányanyák is új kicsiny fogyasztókat hoznak a világra (ahol gyorsan részesévé lesznek a „gyerkőc piacnak”, utána pedig a „tizenéves piacnak”, és a kettő együttesen több mint 200 milliárd dollárral növeli a GDP-t). Amíg tehát a Bennett-hez hasonló konzervatívok méltán helytelenítik a nemzet társadalmi hanyatlását, addig szabadpiacos megfelelőik ugyanazokat a jelenségeket a GDP szemüvegén át nézik, és pszegőt bontanak.

Valami hasonló történik a természeti környezettel is. Az ország minél inkább kimeríti természeti erőforrásait, annál inkább nő a GDP. Ez alapvető számbavételi elveket sért meg azzal, hogy a tőke kimerítését folyó jövedelemként tünteti fel. Nincs olyan üzletember, aki ilyen alapvető hibát vétene. Amikor egy kis olajvállalat Texasban elapaszt egy olajkutatót, akkor bőkezű kimerülési adókedvezményt kap a veszteség elismeréseként. Ugyanakkor egy és ugyanaz a lecsapolás az ország nyereségeként mutatkozik meg a GDP-ben. Ha az Egyesült Államok szinte a végsőig lehalássza tőkehal-populációját, akkor ez a nemzetgazdasági elszámolásban gazdasági növekményként jelenik meg – egészen a halálatig. Ahogy a Világbank korábbi közzététele, Herman *Daly* írja, a jelenlegi nemzetgazdasági elszámolási rendszer a Földet felszámolás alatt álló vállalként kezeli.

Vegyük fel a környezetszennyezést a mérlegkimutatásba, és úgy tűnik, még jobban járunk. Valójában a környezetszennyezés kétszer jelenik meg nyereségként: egyszer amikor a vegyipar melléktermékként előállítja, másodszer amikor az ország dollármilliárdokat költ a környezetszennyezés felszámolására. Sőt, a környezet kimerítésének és rombolásának következményeiként létrejövő további költségek – mint például az szennyezett levegő okozta megbetegedések orvosi költségei – ugyancsak a GDP növekedésében mutatkoznak meg.

Az ilyenfajta elszámolás táplálja azt a képzetet, hogy az erőforrások megőrzése és a természeti környezet védelme csak a gazdaság rovására valósulhat meg, mert ez valószínűleg GDP-csökkenésben mutatkozik meg. Ez annyi, mintha azt mondanánk, hogy tőke-értékcsökkenési tartalék képzése csak a vállalat költségére történhet. Éppen ellenkezőleg: a tőketartalék fontos a vállalati jövő biztosításához. Ennek figyelmen kívül hagyása azt jelenti, hogy a jövőtől vett kölcsönt a tényleges profittal cseréljük össze. Az erőforrások megőrzése ugyanilyen módon értelmezhető, de a GDP rendellenes könyvelése elrejtí ezt az alapvető tény.

Nem kevésbé fontos az a mód is, ahogy a GDP figyelmen kívül hagyja a társas kapcsolatok világát, nevezetesen a háztartások és közösségek gazdasági szerepét. Ezeken a területeken végzik a nemzet legfontosabb tevékenységeit, a gyerekek és öregek gondozásán át az önkéntes tevékenységek számos válfajáig. Ez képezi a társadalom kötőanyagát. Minthogy azonban ezeken a területeken nincs pénzcseré, ezért láthatatlan a hagyományos közzétételek számára. A GDP ezt egyáltalán nem veszi számításba, és ennek következtében minél több család és közösség bomlik fel és veszi át szerepüket a monetarizált szolgáltatószektor, annál inkább nő a GDP és a közzétételek nagyokosok lelkesedése.

A gyermeknevelés fizetett gyermekgondozássá válik, a templomi gyülekezeti látogatások helyébe a pszichiátria és videózás lép, a szomszédok vigyázó szemét riasztórendszerek és rendőrök váltják fel, a családi ebédlőből McDonald's lesz, s amit az emberek egykor egymásért és közösen végeztek, azt most meg kell venni. A napközi-

felügyelet a GDP-t 4 milliárd dollárral növeli, a videók és hasonló szórakoztató eszközök csaknem 60 milliárddal. A politikusok ezt a hanyatlást általában az elcsépelet ideológiai szemüvegen át látják: a konzervatívok a piac, a liberálisok a kormányzat szerepét hangsúlyozzák. Valójában azonban – ebben a vonatkozásban – eme két „szektor” ugyanazon pénzmérnek a két oldala: mind a kormányzat, mind a piac azáltal nő, hogy bekebelezi a család és a közösségek világát, amelyek végső soron táplálnak és fenntartanak bennünket.

Ezek csak a nyilvánvalóbb problémák, vannak egyéb, nem kevésbé súlyosak is. A GDP például teljesen figyelmen kívül hagyja a jövedelem-eloszlást, és így a csúcson lévők óriási jövedelmei – miként ez az 1980-as években történt – úgy jelennek meg, mint ha ezek mindenki számára pénzbeli gyarapodást jelentenének. A GDP nem tesz különbséget a jól fizetett, biztos állásban lévő személy és a leépített kistisztviselő között, akinek kisebb fizetésért még mellékfoglalkozást is kell vállalnia. A GDP a szabadidőt és a családdal töltött időt is értéktelenként kezeli ugyanúgy, ahogyan a vizet és a levegőt is. Amikor a különmunka a családdal vagy a közösséggel töltött időt csökkenti, ezt a veszteséget a GDP gazdasági nyereségként könyveli el.

Itt van továbbá a mániás fogyasztás kérdése. A szabadpiaci fundamentalisták hajlamosak a GDP kritizálóit „elitistáknak” bélyegezve támadni. Az emberek azért vásárolnak meg dolgokat – mondják –, mert akarják ezeket, és ki tudná jobban, mint maguk az emberek, hogy mi járul hozzá a jólétükhöz? Jól hangzó érv ez. De valóban ilyen egyszerű az igazság? Az ország lakossága mintegy negyven százalékának szeszital fogyasztása meghaladja a „mérsékeltnek” minősített szintet, amit napi két pohárban határoznak meg. A hitelkártya-visszaélések olyannyira elterjedtek, hogy egyedül a San Francisco Öböl övezetében a Névtelen Adósok helyi részlegei negyvenöt értekezletet tartanak hetente. Az amerikaiak közel ötven százaléka tartja magát túlsúlyosnak. Ha figyelembe vesszük, hogy a fogyókúrás iparág 32 milliárd dollárral járul hozzá a GDP-hez, előttünk áll e mutató furcsasága. Haszonként veszi számításba azt az élelmiszer-mennyiséget, amit az emberek legszívesebben meg sem ettek volna, s azokat a milliárdokat is, amit a felszedett kilók leadására költenek. A szívkoszorúér-beteg szinte a nemzeti haladás metaforája lehet: elhízást eredményező falánkság, plusz a következmények megfizetése –, s a gazdaság szépen növekszik.

Ez a helyzet az O.J. Simpson perrel is. Amikor a *Wall Street Journal* összeadta Simpson ügyvédi költségeit (20 000 dollár naponta), a hírhálózati kiadásokat, a Simpson szobrocskák és az egyéb reklámok bevételeit, összességében mintegy 200 millió dolláros GDP többletet kapott, amit a politikusok 1996-ban majd a maguk érdemének tulajdonítanak. Az O.J. ügy GDP-je meghaladja Grenada teljes GDP-jét, írta a vezércikk szerzője. Az ember kezdi megérteni, hogy a politikusok miért szeretnek inkább a növekedésről beszélni, semmint arról, hogy az miből áll; s hogy miért ad egyedül a Prozac idegnyugtató 1,2 milliárd dollárt a GDP-hez: merthogy az emberek megpróbálják egy kissé rendezni az idegeiket mindeme haladás közepette.

A változatlanság politikája

Simon Kuznets-nek komoly fenntartásai voltak az ő segítségével alkotott nemzetgazdasági elszámolási rendszerrel kapcsolatban. A Kongresszusnak 1934-ben küldött legelső jelentésében már megpróbálta figyelmeztetni a nemzetet az új rendszer korlátaira. „Egy nemzet jólétére nemigen következtethetünk a nemzeti jövedelem fentiekben meghatározott mércéjéből” – vonta le következtetését.

A GNP azonban szinte vallásos tisztelet központjává kezdett válni, és Kuznets aggodalmi fokozódtak. Elutasította a legtöbb gazdasági megfontolást irányító a priori fogalmi sémákat. Amint egy gazdaság nő, mondotta, nőnie kell a gazdaságot alkotó dol-

goknak is. A közgazdászoknak egyre több és különböző dolog mérését kell megkísérelniük. 1962-re Kuznets a *The New Republic* című könyvében megírta, hogy a nemzeti elszámolások alapvető újragondolására van szükség. „*Figyelemmel kell lenni a növekedés mennyisége és minemisége közötti megkülönböztetésre, a költségek és hozamok közöttire, a rövid és hosszú távú megfontolásokra*” – írta. „*A »nagyobb« növekedés céljait konkrétan meg kell határozni, vagyis mi növekedjék és mi célból.*”

Legtöbbünk számára ez jónak is belátható. Ha a kormányzat valamit előre akar lendíteni, akkor a választópolgároknak azt is tudniuk kell, hogy mi az a valami. A legtöbb közgazdász nézőpontjából tekintve azonban Kuznets javaslata csőbomba elhelyezése az alapzatba. Ha egyszer kérdezni kezdik, hogy „mi mennyi?” – vagyis nem pusztán csak a mennyiség, hanem a minemiség iránt is érdeklődnek, akkor a nemzeti elszámolások előfeltevése, mint a fejlődés mutatója, kezd szétmállani, és vele együtt az eme elszámolásokon alapuló hagyományos gazdasági okfejtések nagy része is.

Nem meglepő tehát, hogy a közgazdász szakma nem lelkesedett Kuznets nézeteiért. Noha 1972-ben Nobel-díjat kapott, sok közgazdász többé már nem tekintette kiemelkedő statisztikusnak. Legtöbbjük persze tisztában van a GDP-nek legalább néhány hiányosságával, de a nyílt szembenézés helyett vagy vállvonogatással reagálnak, vagy igyekeznek minimalizálni alapmodelljeikre gyakorolt hatásait. Paul *Samuelson* és társzerzője *William Nordhaus* közismert tankönyvükben néhány oldalt szentelnek a GDP lehetséges módosításainak, hogy az környezeti és egyéb megfontolásokat is tükrözzön. Mindez azonban inkább a technikai módosítások szellemében történik, mintsem az alapvető előfeltevések megkérdőjelezésével.

A GDP rögzülésének hatásai talán a lelegevenebben a „fejlődő országok” esetében ütköznek ki (magát az elnevezést is a GDP alapján munkálták ki) – nevezetesen a déli országok fejlesztési céljainak tekintett Világbank gazdaságpolitikáiban. Kuznets már évtizedekkel ezelőtt hangsúlyozta annak képtelenségét, hogy a kevésbé fejlett országok gazdaságaira ilyen mércét használjanak, mert ezekben az országokban a termelés nagy része háztartásgazdaságokban zajlik, így kívül esik a GNP látókörén. A GNP növelésére épülő fejlesztési stratégia ezt a háztartásgazdaságot ássa alá, s ezért csökkenti az ország népének jólétét, miközben a természeti környezetet is szinte a végsőikig letarolja.

1989-ben Barber *Conable*, a Világbank akkori elnöke, elismerte a környezeti kérdések fontosságát. „*A jelenlegi számítások nem veszik figyelembe a természeti erőforrások rombolását és a nem-megújítható erőforrások értékesítését teljes mértékben jövedelemnek tekintik*” – írta. „*Jobb utat kell találunk.*” Ugyanakkor alsóbb szinteken a Világbank közgazdászai folytatták a GDP növelését célzó hitelezési stratégiák kidolgozását. Az egyik legújabb Világbank publikáció újra megerősítette, hogy a „*[GDP] a nemzetgazdaságokat minősítő besorolás fő kritériuma.*”

Íme egy fonák eset. 1989-ben egy Indonézia alapvető kérdéseit taglaló tanulmányában a *World Resources Institute* (Washington, D.C.) a természeti erőforrásokra gyakorolt hatásokat vizsgálta. 1970 óta Indonézia a hagyományos fejlesztés iskolájának sikertörténete volt, kivételesen nagy, hét százalékos éves növekedési rátával. Azonban egy ilyen serkentőszeres lépték nem tartható fenn örökké. Indonézia eladja értékes ásványkincseit. Tarra vágja erdeit, és intenzív földműveléssel meríti ki termőtalaját, valójában tehát a jövőt rabolja meg a jelenlegi fellendülés érdekében. Miután ezeket és más tényezőket is számításba vettek, az Intézet azt találta, hogy az ország valódi, fenntartható növekedése csak a fele volt a hivatalos rátának. S ekkor az átfogóbb környezeti és társadalmi költségek széles köre még nincs is figyelembe véve, melyekkel a növekedési ráta még kisebb lenne.

Íme egy másik figyelmeztetés, melyet az érdekelteknek figyelembe kellene venniük. Ugyanakkor a nemzetközi fejlesztési intézmények nem tesznek semmi ilyesmit. Való-

jában amit mérnek, az most sokkal inkább a hagyományos koncepciót támogatja, mint valaha. Konkrétan szólva 1991-ben a GNP-t GDP-vé változtatták, és ez a diszkrét módosítás nagyon jelentős következményekkel járt.

A korábbi mutató, a bruttó nemzeti termék szerint egy multinacionális cég jövedelme az illető cég anyaországánál kerül számításba, ahová végül is a nyeresége visszaáramlik. A bruttó hazai termék számítása szerint viszont a nyereséget ott számítják be, ahol a gyár vagy a bánya található, noha a nyereség nem marad ott. *A GNP a GDP-től tehát abban különbözik, hogy hozzászámítják az adott ország külföldi tőkebefektetéseiből származó jövedelmeket, levonják viszont az adott országban idegen tulajdonú tőkebefektetésekből származó jövedelmeket.* Ha egy országnak nincs külföldi tőkeérdekeltsége és területén nem működik külföldi tőke, akkor a GDP és a GNP azonos lesz.

A GNP és GDP közötti elszámolási csúsztatás sok, nehézségekkel küszködő országot felvirágozókat tüntetett fel, miközben gazdaságának globalizálását segítette. Alkalmos módon rejtette el azt az alapvető ténytet, hogy az északi országok lelépnek a Dél erőforrásaival, és ezt ráadásul Dél nyereségének nevezik.

A GDP alapvető hibái nem maradtak a világ országai számára észrevétlenek. Franciaországban egy parlamenti jelentés a fejlődés új mutatóinak kimunkálását igényelte, Ausztrália pénzügyminisztériuma hasonlóképpen járt el. Mind az ENSZ, mind pedig az Európa Parlament felvetette a problémát, és jelek utalnak arra, hogy még a Világbank is foglalkozni kezd vele.

Az Egyesült Államokban azonban a változás nem egykönnyen valósul meg. A GDP alakulásáról szóló negyedéves jelentések a Wall Street ritusává és az országos média ütemjelzőjévé váltak, a tempó és a gazdasági híradások hangvételének beállításához. A média számára például a GDP jelenti az empirikus bizonyosság és szakértői tekintély kombinációját, kész hangvételi sémákkal. Az ipar számára bátorítást jelent eddigi politikájuk folytatására. Az erőforrások kimerítésére és a környezetszennyezésre hajlamosak különösen elégedettek egy olyan elszámolási rendszerrel, amely ilyen jellegű tevékenységeiket gazdasági fejlődésként mutatja be. Ez különösképpen nyilvánvalóvá vált 1994-ben, amikor a Clinton adminisztráció nagyon helyesen azt javasolta, hogy az erőforrások kimerítését a GDP-ből le kell vonni (noha csak a lábjegyzetben), ahelyett hogy hozzáadnák.

A Kereskedelmi Minisztérium évekig labdázott a kérdéssel, és a kormányzat tényleges javaslata enyhén szólva is mérsékelt volt. Mégis, a Költségvetési Bizottság egyik 1994. áprilisi tárgyalásán a szenes államok két képviselője nekiugrott a minisztérium vezetésének. Hosszú szószátyár mellébeszélések után, melyek világosan megmutatták, hogy a Kongresszus tagjai miért hagyják a technikai kérdéseket szakértőikre, Alan Mollohan képviselő (West Virginia) végül a lényegre tapintott. Ha a nemzetgazdasági elszámolásokban a szénvagyron kimerítése és a levegőszennyezés hatásai is szerepelnének, mondta, akkor „valaki azt mondhatná majd, hogy a szénipar semmit sem ad az országnak”. Jobb tehát a kimerítés és a szennyezés kérdését a „növekedés” szőnyege alá söpörni. A bizottság költséges külső felülvizsgálatot kért, amely a projekt elhalasztásával volt egyenértékű. A republikánus többségű Kongresszusban sorsa kétséges.

A valódi fejlődés mutatója

Az új mutatókkal szemben álló közgazdászok főként filozofikus érvek alapján fogalmazzák meg ellenérveiket. Az országos fejlődés mutatója legyen tudományos és értékmentes. Bármilyen kísérlet annak becslésére, hogy a gazdaság hogyan érinti az embereket, túl sok feltevést és belemagyarázást tartalmazna, és túl sok értékítéletet a tartalmá-

ra vonatkozóan. Jobb, ha a GDP feltételezeten biztos talaján maradunk, amely minden hibája ellenére is megszerezte a józan empirikus tudomány auráját.

Az aura ellenére is távol áll az értékmentességtől a jelenlegi GDP. A társadalmi és a környezeti költségek kihagyása a gazdasági számbavételből nem kerül el az értékítéleteket. Ellenkezőleg, határozott értékítéletet jelent olyan dolgokkal kapcsolatban, mint a családok felbomlása és a bűnözés, a termőföldek leromlása, teljes fajok kipusztulása, munka nélkül maradás egyeseknél, minden szabadidő elvesztése másoknál, mindezek ugyanis semmit sem számítanak a gazdasági mérlegben. A tény az, hogy a GDP már önkényesen értéket rendelt az ilyen tényezőkhöz: egy nagy nullát.

A hagyományos közgazdasági gondolkodásmód ebben a tekintetben egy egyszerű előfeltevére épít, amint ezt Paul Samuelson tankönyvében írja: „*a közgazdaságtan központjában olyan tényezők állnak, melyek ténylegesen mérhetők.*” Ha valamit nehéz számításba venni, akkor az nem számít. Természetesen sosem lesz mód arra, hogy pontos dollárértéket rendeljünk családi és közösségi életünkhöz, tengereinkhez vagy természeti tájainkhoz. De ez nem jelenti azt, hogy ezeknek nincs értéke. Csak azt jelenti, hogy ezeknek az értékét nem tudjuk megállapítani a piaci árak segítségével. Figyelemmel erre a tényre, az a feladatunk, hogy olyan értékeléseket dolgozzunk ki, melyek ésszerűen nullánál nagyobb értéket rendelnek ezekhez, a nemzet gazdasági és társadalmi épségének eme olyannyira fontos összetevőikhez, és véget vessünk teljes figyelmen kívül hagyásuknak. A társadalmi és természeti környezet költségeinek közelítő becslése kevésbé torzító és rendellenes, mint ma a GDP. Például a családok felbomlásának és a bűnözésnek óvatos becslése is pontosabb képet adna a gazdasági fejlődésről, mint az ilyen költségek teljes figyelmen kívül hagyása.

Rendelkezünk egy ilyen közelítő számbavételi rendszerrel. Korlátozott anyagi lehetőségeink mellett is, felhasználva a kormányzat és más intézmények már meglévő adatait, olyan tényezőkre dolgoztunk ki becsléseket, amelyeket a jelenlegi gazdasági intézményrendszer figyelmen kívül hagy. Az eredmény egy olyan új mutató, amelyik sokkal közelebb visz – nem teljesen csak közelebb – ahhoz a gazdasághoz, amelyet az emberek ténylegesen megtapasztalnak. *A valódi fejlődés mutatójának* (GPI = *Genuine Progress Indicator*) neveztük el, és ez lehetővé teszi, hogy csökkenjen a távolság a hírekben ábrázolt gazdaság és a sokak számára egyre több panasz és keserűség forrásaként megtapasztalt gazdaság között. Ugyanakkor olyan mutatók kimunkálását javasolja, amelyeket a szövetségi kormányzat a maga hatalmas statisztikai forrásaival gyakorlatilag is el tud végezni. A GPI a gazdasági életnek húsznál több olyan vetületét is tartalmazza, amelyeket a GDP nem vesz figyelembe. Ezek részben a hozzáférhető adatokra, részben a józan észre támaszkodnak. A család sem tekinti minden elköltött dollárját haladásnak. Inkább megpróbálja rendezetten számba venni a különféle kiadásait –, s alapjában véve mi is ezt tettük a nemzetgazdasági elemzésekkel. Ugyanazokkal a fogyasztási adatokkal kezdtük, mint amelyekre a GDP is alapozódik, de ezeket számos módon korrigáltuk. Bizonyos tényezőkre igazításokat vezettünk be (például a jövedelem-eloszlás esetében), másokat hozzáadtunk (például a háztartásokban és a közösségekben végzett munka értékét), ismét másokat levontunk, például a környezetszennyezés költségeit és hasonlókat. Az eredmény olyan nemzetgazdasági mérleg, amely már kezd megkülönböztetést tenni a „növekedés” költségei és hozamai között.

Az alábbiakban felsorolunk néhány általunk figyelembe vett tényezőt:

A háztartás- és önkéntes gazdaság. A nemzet legfontosabb tevékenységének jelentős része – és ezek a tevékenységek érintik legközvetlenebbül jólétünket – családi és közösségi környezetben valósul meg. A gyermekekről és öregekről való gondoskodás, a takarítás és javítási munkák, a szomszédoknak való segítség – mindezek teljesen figyelmen kívül maradnak a GDP-ben, ha nem kíséri pénzmozgás. Ennek a problémának a megold-

dására felvettük, többek között, a háztartási munka értékét, megközelítően azzal a mértékkel, amit a családnak akkor kellene fizetnie, ha valaki más végezné el ezeket.

Bűnözés. A GDP fejlődéséért veszi figyelembe azt a pénzmennyiséget, amit az emberek a bűnözés megállítására és a bűnözés káros hatásainak felszámolására fordítanak. A legtöbb ember azonban feltételezhetően ezeket a költségeket a társadalmi hanyatlás elleni védelem szükséges költségeinek tekintené, és a GPI is ekként veszi számításba. A bűnözés következtében fellepő kórházi költségeket és a tulajdonban bekövetkező veszteségeket, az ezek megakadályozására vásárolt biztonsági eszközöket és berendezéseket ugyancsak számításba vettük.

Egyéb védelmi kiadások. A bűnözéssel kapcsolatos költségek csak az egyik fajtáját képezik a múltbeli vagy jelenlegi károk kompenzálásának. Beépítettük az autóbalesetek autójavítási költségeit és a háztartásoknak vízsűrűkre, légtisztító berendezésekre és hasonlókra fordított kiadásait, amelyekkel fizikai környezetük romlásával szemben védekeznek.

Jövedelem-eloszlás. A GDP növekvő dagálya nem szükségképpen emel valamilyeni csónakot – különösen ha a jövedelem növekedése a csúcson következik be. Ez volt a helyzet az 1980-as években: a háztartások felső egy százalékának jutott a jövedelem-növekedés több mint hatvan százaléka, míg az alul lévő negyven százalék jövedelme csökkent. Ennek az egyenlőtlen növekedésnek számításba vételére a GPI-t olyan mértékig korrigáltuk, amilyen mértékben az egész népesség ténylegesen részesült bármiféle növekedésből.

Erőforrások kimerítése és a természeti környezet pusztulása. Ha az ország olajat vagy más ásványi anyagokat használ fel, akkor ennek a nemzeti elszámolásokban költségként kell megjelennie, amint ez a magánvállalkozások könyvelésében történik, ugyanakkor azonban a GDP ezeket hozamként kezeli. A GPI-ben ezt megfordítottuk. Hasonlóképpen a levegő- és vízszennyezés a természet hulladékelyelő kapacitásának felhasználását jelenti. Ezért – többek között – felvettük a levegő- és vízszennyezésnek emberi egészségre, mezőgazdaságra és épületekre gyakorolt káros hatásait is, olyan üdülési veszteségekkel együtt, mint a parti vizeknek a szennyvizek vagy orvosi hulladékok általi elszennyezése.

Szabadidő-vesztéség. Ha az embereknek különmunkát kell vállalniuk, vagy hosszabb ideig kell dolgozniuk ahhoz, hogy életszínvonalukat megőrizzék, akkor valójában nem őrzik meg azt. Lemaradnak, veszítenek a családjukkal töltött, a nevelésre vagy másra fordítható időből. A GDP feltételezi, hogy az ilyen idő nem ér semmit. Ezt az időt mi viszont az átlagos munkabérral vettük figyelembe.

Ilyen tényezők felvételével egy olyan gazdaság képe kezd kirajzolódni, amit a legtöbb amerikai megtapasztal. Nagymértékben segít tisztázni azt a „paradoxont”, amely az elmúlt évi kongresszusi kampányról szóló beszámolókat hatotta át. A GDP azt mondja nekünk, hogy az élet az 1950-es évek eleje óta fokozatosan javult, és a fiatal felnőttek ma egy jobb gazdasági világba lépnek be, mint szüleik annak idején. Az egy amerikaira jutó GDP azóta megduplázódott. A GPI ettől nagyon különböző képet mutat: emelkedő görbe az ötvenes évek elejétől körülbelül 1970-ig, de azóta mintegy 45 százalékos a fokozatos csökkenés. Ez határozottan arra utal, hogy a megnövekedett gazdasági tevékenység költségei – legalábbis azé a tevékenységé, amelynek most foglyai vagyunk – kezdik meghaladni a hasznokat, gazdaságtalan növekedést eredményezve.

Konkrétabban szólva a GPI feltárja, hogy annak nagy része, amit ma növekedésnek vagy GDP-nek nevezünk, valójában csak álcázása a következőknek: a melléfogások és a társadalmi hanyatlás állandósítása, az erőforrások kölcsönvétele a jövőtől, a háztartások és közösségek hagyományos funkcióinak átvitele a monetarizált gazdaság birodalmába.

Sok olvasó úgy gondolhatja, hogy a listát több olyan tényezővel lehetne bővíteni, melyeket a GPI-nek tartalmaznia kellene – megerősítve ily módon mind a GPI koncepcióját, mind pedig számításaink konzervatív jellegét. Kihagytuk például a mániás fogyasztást, amelyről maguk a fogyasztók mondják, hogy bárcsak ne tették volna. Ugyancsak kihagytuk a fajok kipusztulását, mivel nincs megfelelő módszerünk az ilyen veszteségek gazdasági fogalmakkal történő számbavételére.

A GPI kifejlesztésén évekig dolgoztunk és finomítását folytatjuk. Máris megmutatkozik azonban, hogy érzékeny pontot érintettünk mind a közgazdász szakmában, mind azon túl. Több mint négyszáz közgazdász és a véleményvezetők egyre növekvő száma, köztük Robert *Eisner* az Amerikai Közgazdasági Szövetség korábbi elnöke és Alvin *Toffler*, *Newt Gingrich* kedvenc jövőkutatója, egyetértően támogatja, mint fontos lépést a sürgősen szükséges mutatók felé. Németországban és az Egyesült Királyságban kutatóintézetek próbálták meg alkalmazni saját országukra. A gazdasági fejlődés mérése egyke-res változás elé néz, és reméljük, hogy a GPI felgyorsítja a folyamatot. A mérés azonban eszköz és nem cél. A fontosabb kérdés az, hogy a közgazdasági kérdéseket tárgyaló tisztességes könyvek hogyan változtatják meg az ország gazdasági kérdéseiről szóló vitákat és kényszerítik vezetőinket Potemkin-falujuk elhagyására.

A mutatóktól a politikáig

Képzljük el, hogy Peter Jennings az esti tévéhíradóban a tőle megszokott választékos higgadsággal ismerteti a Kereskedelmi Minisztérium legújabb adatait. Azonban a GDP helyett inkább a GPI-nek megfelelő beszámolót ad. A nemzet termelési eredménye nőtt – mondja –, de a szülők tovább dolgoztak, és így kevesebb időt töltöttek gyermekeikkel. A fogyasztói kiadások meredeken emelkedtek, de a többlet nagy része orvosi költségekre és a hurrikánok és árvizek okozta károk helyrehozatalára ment el. A közművek bevételei nőttek, de az erőforrások csökkentek, és ez azt jelenti, hogy a mai jólét egy részét unokáinktól vontuk el. És így tovább az egészhíradás során.

Az ilyen beszámolóknak radikális hatása lenne. Áttörne a közgazdászok és a Wall Street elemzői által hermetikusan elzártnak ábrázolt gazdaságon, amelyik ma a gazdasági híradásokat uralja, olyan elvonatkoztatásként, amelyek a valóság elleni fogalmi falanxként szolgálnak. Mind a riporterek, mind a politikusok az emberek által ténylegesen megtapasztalt gazdasággal lennének kénytelenek szembesülni. Washingtonnak valódi elszámolási kötelezettsége lenne, jobban érzékelnék a Kongresszus által hozott döntések ok-okozati hatásait és azt, hogy mi történik az életünkben. Az új mutatók kiküszöbölnék a növekedéssel kapcsolatos zavart keltő vitákat, és az ezekkel együtt járó körmönfont politizálást. A politikusok nem tudnák többé tartalmatlan ígéretésekkel szavatozni, hogy a nemzet a növekedéssel kiutat találhat a családok felbomlásából, a környezet megromlásából, a méltánytalanságból és az eladósodásból, amikor számos esetben éppen ezek nőnek.

Az ilyen ígéretések egyfajta politikai örökmozgóvá váltak. *Newt Gingrich* lelkesedik a szórakoztató-iparért és az amerikai családi otthonokban elérhető 500 kábelcsatornáért. (Amikor *Gingrich* és a hasonló gondolkodásúak magasztalják a „növekedést”, akkor éppen a szórakoztató-ipar az egyik, amiről beszélnek, mivel 1991 óta ez kétszer olyan gyorsan nőtt, mint a fogyasztói kiadások általában.) Azonban, amikor ezek a csatornák a családi otthonokat elárasztják szexszel és erőszakkal, és a gyerekek több időt töltenek tévénézéssel, mint szüleikkel vagy házi feladataikkal, akkor *Gingrich* már „McGovernik” liberálisait hibáztatja a hagyományos családi értékek széteséséért. Ugyanakkor nagy elégedettséggel nyugtázza a családok szétbomlásából származó és a szövetségi költségvetés egyensúlyához hozzájáruló új adóbevételeket.

A tisztességes számbavétel megálljt parancsolna az efféle politikai játékoknak. Új és pontos megvilágításba helyezze számos politikai kérdést, elsődlegesen a kereskedelmi egyezményekről folytatott vitákat. A legutóbbi időkben ezek a viták főként a GDP kereteiben fogalmazódtak meg. Az Általános Vámtarifa és Kereskedelmi Egyezmény (GATT) „az USA GDP-je növekedésének százalékában fejezhető ki”, kiáltott fel Bill Frenzel, Minnesota korábbi képviselője és a GATT tárgyalások egyik kongresszusi képviselője. „Dollárbilliókat jelent a világherkedelem növekedésében.” Tipikusak az ilyenfajta kijelentések. Valójában a növekedés ebben az esetben nagyon keveset jelent – csak annyit, hogy több dolog fog oda-vissza áramlani az országok között. Folytatódik-e a családok és közösségek szétesése? Az oda-vissza megművekvő forgalom egyszerűen több energia elfogyasztását jelenti-e, melynek árát adótámogatással tartják mesterségesen alacsonyan és hasonlók? Elveszti-e Amerika ellenőrzését az olyan döntések fölött, amelyek saját állampolgári életét befolyásolják? Ezek az igazi problémák!

A kereskedelmi tárgyalások során voltak kísérletet ilyen kérdések felvetésére is. A tárgyalások légkörét és menetét azonban a GDP határozta meg. Az eredmény a szabad kereskedelem dogmájának fenntartása lett, amelyre kétszáz éve a gazdaságot alapozták. A jobb számbavétel önmagában nem vezet különböző következtetésekre. De legalább ráirányítja a figyelmet a problémakörre, és sok olyan tényezőt figyelembe vesz, amit most figyelmen kívül hagynak. A helyi termelés számos olyan előnyét tükröznél például, melyek nem mutatkoznak meg a GDP-ben – a társadalmi stabilitást, a létbiztonságot, az energia-megtakarítást és hasonlókat. A szabad kereskedelem dogmája elveti ezeket az általa primitívnek és oktondinak minősített gondolatokat.

A jobb mutatók megerősítének továbbá politikai vitáinkban a család szerepének és a közösségi értékeknek indokolt hangsúlyozását. Ritkán mutatnak rá arra, hogy a növekedés nevében maga a piac is rombolhatja a családi értékeket. Amikor körzeti bevásárlóközpontok helyettesítik a hagyományos Fő utcákat, akkor a közösségi tevékenységek hálózata is jelentősen meggyengül. Hasonlóképpen, amikor tömegtájékoztató eszközök helyettesítik a szülők és nagyszülők elbeszéléseit, akkor a GDP nő ugyan, de a családok szerepe csökken.

Ha a gyári munka az alacsony munkabérű országokba vándorol, akkor ez olcsóbb termékeket és nagyobb hatékonyságot jelent. Egyúttal azonban a családok kegyetlen szétesését is, s az egyházi és szakszervezeti informális biztonsági háló meggyengülését, amely egykor kiterjedt volt a gyárvárosokban, és segítette a szükségét szenvedő családokat. A kormányzat azzal igyekszik leplezni a gazdaságpolitikák ilyen hatásait, hogy valójában kettős könyvelést végez: egy láthatót a piac esetében és egy láthatatlant minden másra. Az új mutatók a kettőt egyesítének, és így jobb gazdaságpolitika kialakításához vezetnének.

A hatás különösen közvetlenül nyilvánulna meg az adópolitika esetében. A jelenlegi adórendszer erősen visszas, de nem azért, amire a közgazdászok általában hivatkoznak. A hagyományos okosság szálláscsinálói azt mondják, hogy az adórendszer visszafogja a növekedést, amelyen ők a GDP-t értik. A GDP-vel mért növekedés azonban – képtelenesen szólva – egyáltalán nem tesz különbséget az izomtömeg és a hájtömeg között. A tekehozadék-adó radikális csökkentését kívánják, de milyen tőkéét? A pop artét? A külföldi befektetési alapokét? A fogyasztást kívánják megadóztatni. De milyen fajta fogyasztásét? A munkabakancsokét ugyanúgy, mint a luxus Gucci-cipőkét? Az újrafeldolgozott papírt ugyanúgy, mint az őserdők kitermeléséből származót? Közben a baloldal a jövedelmekre kivetett „progresszív” adózás mellett érvel, mintha a jövedelem és az ezt előállító tevékenységek eredendően megbélyegzést érdemelének, tekintet nélkül arra, hogy milyen tevékenységekről van szó. A jobb számbavétel teljesen más megvilágításba helyezné ezt a kérdést.

Így például a jelenlegi adórendszer keményen megadóztatja azt, amit támogatni kellene – a vállalkozásokat és az emberi munkaerőt. Közben enyhén adóztatja, vagy még támogatja is, a természeti erőforrások felhasználását, amit az emberiségnek kímélni és megőrizni kellene. A munkaadók komoly pénzbüntetést fizetnek társadalombiztosítási adó, munkavállalók kártérítése és más hasonló formájában, ha valakit alkalmaznak. Jelentős leírással élhetnek viszont, amikor a világ természeti erőforrásait csapolják meg. Az új számbavétel feltárná ezeket a visszasságokat, és olyan új adórendszer felé mutatna, amelyk túllépne a baloldali és jobboldali címkézés állandó ismétlésein.

Egyszerűen kifejezve, az országnak csökkentenie kellene – vagy ha lehet megszüntetnie – a munkára és a vállalkozásokra kivetett adókat, és ezeket a természeti erőforrások nagyobb felhasználási adójával kellene helyettesítenie. Egy ilyen rendszer csökkentené a környezetvédelmi szabályozás szükségességét is azért, hogy a környezeti elszámolásokat egyenesen az árrendszerbe építené be. Az árak tartalmaznák a környezeti és társadalmi költségeket. Az ilyen közelítőmód ösztönözné a vállalkozásokat és a foglalkoztatást is. A csökkentett jövedelmi adókkal az egész gazdaság egyfajta vállalkozási zónává válna, és az ország vállalkozási energiáit a környezeti és társadalmi problémák megoldása felé terelné, ilyen problémák teremtése helyett. Másfelől a vállalati jövedelemadó megszüntetésével megszabadulnánk attól az egész leshipuskás kultúrától is, amelyk demoralizálja a politikát és a vállalati támogatások és pazarlások fő forrása.

Szorosan összefügg ezzel a kérdéssel a költség-haszon elemzés, amelyk az idén Washingtonban egyike volt a kényes kérdéseknek. A republikánusok – helyesen – azzal érvelnek, hogy a környezeti és más szabályok hasznának összemérhetőnek kell lennie ezek költségeivel. Ez felveti azonban a döntő kérdést: mit veszünk figyelembe a számbavétel során? Ha a GDP határozza meg a kereteket, akkor a költség-haszon elemzés a környezetszennyezők és a társadalmi bomlás okozói számára mennyei ajándék lesz. Ha csak az számít, ami hagyományosan számbavehető, akkor a termelés fizikailag megragadható növekedése diadalmaskodik a természeti és a társadalmi szférában okozott, nehezebben kvantifikálható, de nem kevésbé valóságos károk fölött. A számbavétel kiszélesítése azonban olyan eredményekkel járna, amelyek teljesen ellentétben lennének a költség-haszon elemzés jelenlegi támogatóinak szándékaival.

A fejlődés új gazdaságpolitikája

Csaknem kötelezővé vált a jelenlegihez hasonló témákban paradigma-váltásra hivatkozni, amely fogalmat Thomas *Kuhn* vezetett be *A tudományos forradalmak szerkezete* című sokat idézett művében. Van azonban ennek egy általában figyelmen kívül hagyott másik oldala is, nevezetesen a generációs különbségek központi szerepe. *Kuhn* idézi a fizikus *Max Planck*-ot: „Egy új tudományos igazság nem azzal győz, hogy meggyőzi ellenfeleit és jobb belátásra téríti őket, hanem azért, hogy ellenfelei végül is kihalnak.”

Az ember persze emelkedettebb folyamatot szeretne, de nincs még egy olyan terület, amelyk zártabban fejlődött volna, mint a legalább száz éve változatlan dogmákra épülő közgazdaságtan. Hacsak meg nem áll a történelem, akkor ezek végül is feladásra kerülnek, és erre megérett az idő. A GDP-t kifejlesztő generáció és az a nemzedék, melynek teljes világképe a GDP szűrőjén át fogalmazódott meg, már főként nyugdíjba vonult. Eme generáció tanítványai is, az öröklött szellemi tőke továbbvivői, már jócskán középkorúak. Az őket felváltó generációnak azonban már nem a Nagy Válság és a Második Világháború jelenti a meghatározó élményt, hanem az anyagi bőség, s az a környezeti és társadalmi bomlás, melynek a régi gárda akaratlan hírverője és tervezője volt. Biztosan vannak a régi rendnek is hű tanítványai, de egyre több közgazdász számára a

neoklasszikus modell fogalmi eszközei és mérőszámai – beleértve a keynesiánus fordulatot is – többé már nem felelnek meg. Ezek a közgazdászok azt igénylik, hogy szakmájuk vegye számításba azt a nagyobb gazdaságot, amelybe a piac is beágyazódik – a természeti és társadalmi szférát, amelyet a múltban figyelmen kívül hagytak, mint az externáliák senkiföldjét. Egy felmérés szerint az 1980-as években ötven jelentősebb egyetem közgazdászainak kétharmada érzekelte, hogy a szakma hajójának nincsenek szilárd kikötési oszlopai.

Az utóbbi évtizedekben az efféle kritika főként az ökológiai táborra jellemző. Herman *Daly*, Hazel *Henderson*, Kenneth *Boulding* és más szakírók hangsúlyozták, hogy egy véges fizikai erőforrású világban végtelen anyagi növekedésre nem számíthatunk. Ami manapság újdonság, hogy hasonló érveléssel találkozhatunk a jobboldal bizonyos köreiből: konkrétan azzal, hogy a GDP hajszolása aláássa a hagyományos értékeket és a társadalmi kohéziót, aminthogy tönkreteszi a természeti környezetet is.

Az amerikaiak megszokták, hogy az ökológiai és a társadalmi konzervativizmust a politikai skála két szemközi végén állónak tekintik. Ez azonban egészenben optikai illúzió, amely az elavult nemzeti elszámolási rendszerre támaszkodik. A tény az, hogy mindkét fél rosszalja, hogy a GDP hajszolása alááshatja az érdeklődési szférájukba tartozó területeket. Éppen úgy, ahogy ez a törekvés az őserdőket faanyaggá változtatja és a tengerpartokat szennyvíztelepekké, hasonlóképpen alakítja át a családokat fogyasztási csomópontokká és a lakásokat a marketing szabad prédájává. Mindkét tábor az erkölcsi relativizmus és a piaci opportunizmus elvetése alapján érvel. „*Az Új Testamentumot vagy a pápai enciklikákat olvasva nem találjuk ezekben a szocializmus dicséretét, de a kapitalizmusét is alig*” – mondja William *Bennett*, aki Reagan Oktatásügyi Minisztere volt. „*A szocializmus az embereket az államgépezet fogaskerekeinek tekinti, a kapitalizmus pedig árucikknek.*”

A konzervativizmus eme vonulata, amely részben a hagyományos keresztény tanításban gyökerezdik, jórészt szunnyadt a hidegháború alatt, amikor a nagyobb ellenesség, a kommunizmus jelentette a fő veszélyt. A szovjet blokk bukása után azonban újraébredt, és ennek eredményeképp a jobboldalon is nőtt a szakadék a társadalmi konzervatívok és a libertariánus szabadpiacosok között. Erről az ellentétéről könnyen megfélemedeztek a tavaly novemberi nagy republikánus örömujjongás közepette, noha ez éppen annyira fontosá válhat, mint a republikánusok és demokraták közötti különbség.

Jól látható ez a reagani nyolcvanas évek őstípusú republikánus érájának eltérő nézeteiben. Martin *Anderson*, aki Reagan belpolitikai tanácsadója volt, lelkes nézeteknek adott hangot a *Forradalom* című, 1988-ban megjelent könyvében. „*A történelem legnagyobb gazdasági növekedése volt*” – írta *Anderson*. „*Az Egyesült Államok gyáraiból ömlött a gazdagság és az amerikaiak egyre gazdagabbak lettek.*”

De a gazdagabb jobbat jelent-e, még ha feltételezzük is, hogy minden amerikai részesül ebben a bőségben, ami persze nem következett be? A libertariánusok és sok keynesiánus liberális számára ez a kérdés lényegtelen. A társadalmi konzervatívok számára ez azonban igenis lényeges. *Bennett* nem becsüli le a reagani évek gazdasági teljesítményeit. Nem vitatja azt sem, hogy a nagyobb családi jövedelem jobb iskoláztatást, egészségügyi ellátást és hasonlókat jelenthet. De legutóbb arra a társadalmi bomlásra hívta fel a figyelmet, ami a gazdasági növekedés ellenére is folytatódott (gyakran éppen ennek a nevében). „*Pocsék értékrendszerű gazdagok által nevelt gyerekeket szeretne-e, avagy sok pénzzel nem rendelkező, de jó emberek által nevelteket?*” – teszi fel a kérdést. „*Nagyon sokan válaszolnák közülünk azt, hogy a helyes értékrendszert óhajtánák.*”

Amit a jobboldal „családi értékeknek” nevez, az olyan küzdőtér, ahol a piaci és a nem-piaci értékek közötti rejtett konfliktusok felszínre kerülnek. A múlt novemberben a *Washington Post* egy hosszú cikkében *Edward Luttwak* a Stratégiai és Nemzetközi Kuta-

tások Központjából, amely egy szakértői centrum Washingtonban, kiemelte, hogy a családok felbomlásának nagy része manapság a szabadpiacos közgazdászok által bálványozott piac „kreatív rombolásának” tulajdonítható. Hogy ezt nem ismerik fel, az Luttwak szerint „*annak a kirívó ellentmondásnak tulajdonítható, amely a republikánus ideológia főáramának központi magjává vált*”.

Egy interjúban Luttwak azzal érvel, hogy az embereknek inkább stabilitásra van szükségük, mintsem a GDP-t növelő új dolgok többségére. Ugyanakkor a közgazdászok a stabilitásról „teljesen negatív értelemben” beszélnek, mondta. A megőrzés csúf szóvá vált. Azt gondolná az ember, hogy a konzervatívok lennének az elsők ennek hangsúlyozásában, hiszen a stabilitás az, amit a családok és a közösségek előtérbe helyeznek. A politikai jobboldal azonban – mondja Luttwak – fő pénzügyi támogatóinak gazdasági érdekei miatt hallgat ezekről a kérdésekről. „*Egyik konzervatív sem kap pénzbeli támogatást, ha megőrizni akar.*”

Ez a szakadás kifejezetten ahhoz feszültséghez hasonlít, amely a hetvenes években támadt a Demokrata Pártban a környezetvédők és a növekedéspárti keynesianusok között. Egy új politika kezdetét jelezheti, amelyben a társadalmi konzervatívok által képviselt népszerű irányzatok és a környezetvédők egyre inkább közös nevezőre jutnak. Néhány szerző szerint a kapcsolat máris létrejött. Így például Fed Charles Ikle, aki a Reagan kormányzat honvédelmi miniszterhelyettese volt, cikket írt a *National Review*ban, amelyben a jobboldal „növekedési utópiáit” kritizálta. „*Az állampolgárok, akik eltűnő természeti örökségünkért aggodnak – írja Ikle – az érzelmeknek ama forrásából merítenek, amely a legkitartóbb konzervatív meggyőződéseket táplálja.*” (Belecsípett a lap jobboldali olvasóiba is, hangsúlyozva, hogy a gazdasági növekedés csaknem elkerülhetetlenül nagyobb kormányzat létrejöttéhez vezet.)

Még néhány évvel ezelőtt is valószínűtlennek tűnt a környezeti és a társadalmi konzervatív indítékok egybefolyása. A politika hullámverése azonban gyorsan változik. Az a koalíció, amely a NAFTA és a GATT ellenzésére létrejött – egyrészt a környezetvédők és az olyan fogyasztóvédelmi aktivisták, mint Ralph Nader, másrészt olyan társadalmi konzervatívok, mint Pat Buchanan és mások – a legtöbb szakértő számára kivételes furcsaságnak tűnt. De valami hasonló történt, amikor a Walt Disney Company egy új szórakoztató parkot kívánt létesíteni a Polgárháború manassasi (Virginia) csatamezejének közelében. Buchanan és több más hagyománytisztelő konzervatív csatlakozott a környezetvédőkhöz a tervezet meghiúsítására. Sajtóügynökségi lapjának hasábjain Buchanan megkérdezte, hogy „*azok a konzervatívok, akik a vég nélkül növekvő GNP oltáránál imádkoznak, mondják már meg nekünk: mi az amit a továbbiakban megőrizni kívánunk?*”

A két tábor az úgynevezett „bevételi” törvényjavaslatok ellenzésében egyesült, amelyek az adófizetőktől azt kívánták volna meg, hogy a tulajdonosokat kárpótolják tulajdonuk használatának korlátozásáért. Főtisztelendő Donald E. Wildemon, az Amerikai Családszövetség elnöke, Tupeloban (Mississippi), az államában benyújtott ilyen javaslatot „*a pornó-tulajdonosok közsegélyezésének*” nevezte, mert „*korlátozhatja az önkormányzatokat abban, hogy szabályozhassanak olyan dolgokat, mint például a topless bárók*”.

A környezetvédőket természetesen aggasztják a lápvídek és természetvédelmi területek védelmi vonatkozásai. A két tábor egyetért abban, hogy a „növekedés” önmagában nem cél, hanem ennek olyan magasabb rendű értékek szolgálatában kell állnia, melyek a szó klasszikus értelmében nem gazdaságiak.

Tanúi lehetünk egy újfajta politika nyitó küzdelmeinek, amelyek a növekedéssel kapcsolatban olyan alapvető kérdéseket vetnek fel, melyek értelmetlenné teszik a hagyományos baloldali-jobboldali kategorizálást. Ahol a régi politika főként a kormányzat szerepére összpontosított – az állami és a magánszektor kapcsolatára –, ott az új sokkal in-

kább olyan kérdésekre irányul, mint a központi szemben a helyivel, a piaci kultúra szemben a családi és közösségi kultúrával, az anyagi gyarapodás szemben a minőséggel és az értékekkel. Az új politika nem lesz növekedés-ellenes, mert a növekedést kategorikusan ellenezni éppen annyira értelmetlen, mint kategorikusan kiállni mellette. Ehelyett *Luttwak* józan észrevételével kell kezdeni, miszerint amikor csak egyszerűen a GDP-t akarjuk növelni, akkor „az, amit növelünk nem szükségképpen és magától értetődően jó”. Ragaszkodni kell ahhoz, hogy a növekedés – és a közgazdaságtan általában – nem öncél, hanem a célok elérésének eszköze.

Ezzel nem azt akarjuk mondani, hogy az új szövetség létrejötte már a küszöbön áll. Noha a társadalmi konzervatívok és a környezetvédők tábora közötti különbségek még mindig nagyok, ezek valószínűleg inkább a vezetők közötti élesebb véleménykülönbségekben mutatkoznak meg, mintsem a társadalom egészében. Ezek a csoportok ugyanis egy döntő kérdésben közelednek egymáshoz, mégpedig a gazdasági élet céljainak tekintetében. Különböző módokon azon véleményüknek adnak hangot, és ez széleskörű társadalmi vélemény is, hogy a gazdasági szakértők nyilatkozatai alapvetően nincsenek összhangban az emberek tapasztalataival. A közgazdaságtannak többről kell szólnia, mint csupán dolgok termeléséről és fogyasztásáról, s átfogóbb célok kitűzésére és az ország teljesítményének hatékonyabb mérésére van szükségünk.

Természetesen ez az ösztönös megérzés többféleképpen is megnyilvánulhat. Egy dolog azonban legalább világos: a GDP növelése nem lehet elégséges cél egy nagy ország számára, melynek további fő célként való kitűzését Amerika megadással viselhetné el.

Kindler József fordítása